

СИСТЕМА ТРАНСПОРТУ ТА СИСТЕМА ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Д. А. Скоромний,

студент 4 курсу факультету

підготовки кадрів для Пенсійного фонду

України НУ «Юридична академія України

імені Ярослава Мудрого»

У статті розглядаються питання правового регулювання системи перевезень та системи транспорту. Особливу увагу приділено проблемі визначення поняття «транспортна система», «система транспорту», «система перевезень» і запропоновано шляхи їх законодавчого закріплення.

Ключові слова: транспорт, система транспорту, система перевезень.

Важливе значення для правового регулювання перевезень має визначення на законодавчому, але спочатку на теоретичному рівні основних категорій транспортного права, таких, як «транспортна система», «система транспорту», «система перевезень» та їх структурних елементів.

Насамперед слід дати визначення поняттям «транспортна система» та «система транспорту», виділити їх основні складові та визначитись, чи є ці категорії тотожними.

Перші спроби дати визначення цим категоріям були зроблені ще радянськими вченими, проте були спроби і в сучасних українських учених.

Так, на думку В. К. Андреева, транспортну систему можна визначити як «взаємопов'язану організаційну структуру підприємств та організацій, які спеціально займаються перевезенням вантажів та пасажирів (транспорт загального користування), а також самостійних підприємств та структурних ланок підприємств та виробничих об'єднань промисловості, будівництва та інших галузей народного господарства (відомчий транспорт)» [1, с. 10].

Г. П. Савичев розглядає єдину транспортну систему як «сукупність різних видів громадського транспорту, об'єднаних єдиним державним плануванням, однорідними функціями із забезпечення потреб економіки в перевезеннях, єдиним уніфікованим правовим регулюванням» [2, с. 15–16].

В. М. Кондратьєв указує, що «єдина транспортна система – це єдиний, заснований на використанні певного виду транспорту, господарський комплекс, створений для планомірного ведення транспортно-господарської діяльності та керівництва нею, що складається з наділених господарською компетенцією та таких, що знаходяться у стійких зв'язках, ланках, одна з яких є центром системи, має майно та здатний діяти на основі госпрозрахунку» [3, с. 237].

Н. Ф. Лопатіна визначає транспортну систему як «сукупність усіх видів транспорту, що утворюють єдину транспортну систему, яка покликана здійснювати узгоджену (скоординовану) транспортну діяльність та керівництво нею, яка складається з наділених господарською компетенцією та таких, що знаходяться в стійких господарських зв'язках, ланок, які діють як господарські системи, що очолюються транспортними міністерствами, або як господарські органи, що очолюються іншими органами господарського керівництва» [1, с. 14].

Єдину транспортну систему, на думку Е. Ф. Демського, становить сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних транспортних засобів, з допомогою яких забезпечується організуючий і стабілізуючий вплив на виконання основних завдань у перевезеннях, що відображає їх структуру [4, с. 53].

Н. Ващенко та А. Кублій розглядають транспортну систему як сукупність засобів перевезення, шляхів сполучення, засобів управління та зв'язку, технічні споруди, що забезпечують їх роботу [5, с. 148].

На думку економістів, складовими елементами єдиної транспортної системи визнаються також транспортні засоби, споруди, засоби механізації та автоматизації транспортного процесу та система управління

перевезеннями, а також організація всього вантажообігу в економіці країни як єдиного цілеспрямованого вантажопотоку [1, с. 12].

Слід відзначити, що визначення поняття транспортної системи відсутнє і в законодавчій базі. Причому як у «радянському», так і в сучасному українському законодавстві не розкривається поняття транспортної системи, хоча вона й існує як економічна реальність та діє як комплексна економічна система, у рамках якої вирішуються проблеми взаємодії всіх видів транспорту [1, с. 26].

За роки незалежності зроблено чимало для опрацювання правового поля функціонування транспортної системи України. Зокрема, прийнято такі нормативно-правові акти, як Закони України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р., «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р., «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р., «Про залізничний транспорт» від 4 липня 1996 р., «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р., а також Статут залізниць від 6 квітня 1998 р. і ціла низка кодексів (Водний кодекс від 6 червня 1995 р., Кодекс торговельного мореплавства від 23 травня 1995 р, Повітряний кодекс від 4 травня 1993 р). Але ще досі залишаються чинними деякі нормативно-правові акти СРСР, що вказує на необхідність проведення систематизації та вдосконалення транспортного законодавства. В основному це Статут автомобільного транспорту 1969 р., Статут внутрішнього водного транспорту 1955 р. тощо. Указані нормативні акти не містять жодних ринкових елементів і механізмів, тому що були розраховані виключно на адміністративно-командну економіку, ось чому їх взаємодія з новітнім транспортним законодавством досить проблематична й необґрунтована.

У законодавстві незалежної України, однак, визначені основні складові транспортної системи. Так, відповідно до ст. 21 Закону України «Про транспорт» до Єдиної транспортної системи входять:

1) транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний та авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен);

2) промисловий залізничний транспорт;

3) відомчий транспорт;

4) трубопровідний транспорт;

5) шляхи сполучення загального користування.

У ч. 2 ст. 21 вказаного Закону визначено основні завдання транспортної системи – «мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України».

Кожний з указаних видів транспорту створює певну підсистему зі своєю структурою, яку формують такі елементи:

– підприємства залізничного, морського, річкового, автомобільного, авіаційного та міського електротранспорту, що здійснюють господарську діяльність із надання послуг із перевезення пасажирів, багажу, вантажів; підприємства трубопровідного транспорту; підприємства промислового залізничного та відомчого транспорту;

– залізничні, морські, річкові, повітряні, автомобільні шляхи сполучення, трамвайні та тролейбусні колії та канатні дороги;

– засоби перевезення (рухомий склад залізничного, автомобільного та міського електротранспорту, судна, літаки, транспортні засоби підприємств, установ, організацій);

– пасажирські вокзали, залізничні станції, автовокзали, автостанції, порти, пристані, аеропорти, аеродроми;

– землі транспорту, захисні та укріплюючі насадження, берегоукріплюючі споруди, снігозахисні споруди, придорожні лісосмуги тощо;

- промислові, будівельні підприємства,; підприємства промислового залізничного транспорту; судноремонтні, суднобудівні заводи; ремонтні заводи цивільної авіації; ремонтно-будівельні організації; ремонтно-експлуатаційні депо; заводи з ремонту рухомого складу і виготовлення запасних частин; підприємства зв'язку, споруди локомотивного, вагонного, колійного, вантажного, пасажирського енергетичного господарства і сигналізації; система управління повітряним рухом, навігаційного господарства; водопостачання, каналізації; гідротехнічні споруди тощо;
- науково-дослідні, проектно-конструкторські організації, навчальні заклади, технічні школи; заклади підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення їх кваліфікації; кваліфікаційно-експертні заклади;
- підприємства, установи та заклади соціально-культурної сфери (заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури, дитячі дошкільні заклади); постачальницькі й торговельні підприємства; інші підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, що забезпечують діяльність і розвиток транспорту [3, с. 52].

На нашу думку, як легальне визначення поняття «транспортна система», так і теоретичні розробки вчених-правознавців не розкривають повною мірою суті транспортної системи.

Транспортна система України має складну та багаторівневу структуру. Вона складається з низки взаємопов'язаних між собою, проте, по суті, відносно самостійних підсистем.

Так, для ефективного функціонування транспортної системи України як однієї з галузей економіки, необхідні певні передумови.

По-перше, має бути наявним саме «знаряддя праці», тобто транспортні засоби. Причому транспортні засоби (рухомий склад) повинні відповідати сукупності вимог, які до них висуваються органами державної влади і місцевого самоврядування, щодо технічних та технологічних характеристик.

По-друге, звичайно мають бути і шляхи сполучення, які також повинні відповідати визначеним вимогам щодо безпеки, швидкості руху.

По-третє, не обійтися й без учасників транспортних правовідносин. Безперечно, найбільшу групу учасників цих правовідносин складають суб'єкти господарювання, які безпосередньо займаються наданням транспортних послуг, які повинні бути зареєстровані в передбаченому чинним законодавством України порядку, мати відповідні дозволи (ліцензії) на здійснення господарської діяльності, пов'язаної з перевезенням пасажирів, багажу, вантажів. До них слід віднести експедиторські компанії та компанії-перевізники. До того ж, із метою впорядкування господарської діяльності в транспортній сфері свої владні повноваження здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування, що уповноважені здійснювати державне регулювання і контроль за перевезеннями в Україні. Проте ще існують суб'єкти господарювання, які не можна віднести ні до першої, ні до другої групи. Це, наприклад, ремонтні підприємства, вокзали, порти, станції технічного обслуговування, вантажні термінали, мережа автозаправних станцій, готелів тощо. Усі ці підприємства здійснюють господарську діяльність із надання послуг, що не є послугами з перевезення чи експедирування, але завжди надаються паралельно з такими послугами. На нашу думку, їх потрібно віднести до суб'єктів господарювання, які надають супутні транспортні послуги. Крім того, функціонує ціла система навчальних закладів різних рівнів, які забезпечують транспортну систему фахівцями відповідного профілю. На нашу думку, ще одну групу учасників складають суб'єкти господарювання, які готують спеціалістів різної кваліфікації як для державних потреб, так і для потреб приватного бізнесу.

Отже, виокремимо такі групи учасників транспортних правовідносин:

- суб'єкти господарювання, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність, пов'язану з наданням послуг із перевезення пасажирів, багажу, вантажів;
- суб'єкти господарювання, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з наданням супутніх транспортних послуг;

- установи та організації, які здійснюють підготовку спеціалістів для здійснення діяльності, пов'язаної з перевезеннями;
- органи державної влади та місцевого самоврядування, які уповноважені здійснювати державне регулювання і контроль за перевезеннями в Україні.

Унаслідок поглиблення науково-технічного прогресу вимоги до транспортної складової держави стають дедалі більшими. Так, якщо на початку розвитку транспорту головною вимогою було фізичне переміщення пасажирів, багажу, вантажів у потрібному напрямку, то на сучасному етапі основними вимогами є швидкість доставки, економія людських ресурсів, здешевлення перевезень, зниження витрат паливно-мастильних матеріалів, збільшення обсягів вантажів, які можна перевезти за єдиним перевізним документом, а також можливість здійснення перевезень за системою «від дверей до дверей», та по змозі без перевантажень з одного виду транспорту на інший. Таким чином, важливого значення набуває *система перевезень*.

Загалом систему перевезень можна визначити як сукупність способів доставки пасажирів, багажу, вантажів.

У теорії радянської правової думки існує розподіл системи перевезень на такі види:

- перевезення в прямому сполученні;
- перевезення в прямому змішаному сполученні;
- перевезення в змішаному сполученні.

На сучасному етапі найбільшого розповсюдження набуває система мультимодальних перевезень, контейнерних та контрейлерних перевезень.

Так, перелічені складові Єдиної транспортної системи фактично є складовими *системи транспорту*. Поняття «транспортна система» ширше за поняття «система транспорту». Транспортна система включає в себе не лише всі види транспорту (тобто систему транспорту) та шляхи сполучення, а й інші елементи.

Хоча визначенню поняття «транспортна система» вченими-правознавцями було приділено увагу, проте з їх думкою щодо поданих дефініцій транспортної системи погодитися не можна з таких причин: по-перше, в основному вищевказані визначення є неповними, а по-друге, більшість із них були сформовані на підставі вивчення радянського законодавства і є дещо застарілими.

Транспортна система України має досить складну розгалужену структуру. Транспортна система, як і будь-яка інша, повинна мати цілісний характер для того, щоб вона змогла функціонувати самостійно та ефективно. Її визначення не охоплює лише види транспорту чи окремі підприємства транспорту. До складу транспортної системи необхідно віднести такі структурні елементи:

1) всі види транспорту – автомобільний, залізничний, водний, повітряний, трубопровідний, електричний, метрополітен тощо. Перелік видів транспорту, на нашу думку, не є вичерпним, що цілком закономірно, бо з подальшим поглибленням науково-технічного прогресу з'являються все нові й нові види транспорту;

2) учасники транспортних правовідносин, які є суб'єктами права і надають відповідні транспортні послуги. При цьому їх слід поділити на:

- суб'єктів транспортних правовідносин, які безпосередньо надають транспортні послуги – перевізники та експедитори;
- суб'єктів транспортних правовідносин, які опосередковують надання таких послуг (ремонтні підприємства, навчальні заклади тощо);
- органи державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють управлінську діяльність у сфері транспорту;

3) шляхи сполучення – дороги, водні шляхи, залізничні колії, повітряні коридори;

4) об'єкти сервісу – куди слід віднести вокзали, аеропорти, порти, АЗС, СТО, готелі, кафетерії, кемпінги тощо;

5) сукупність вантажних терміналів та складських приміщень;

- б) система засобів управління та зв'язку на транспорті;
- 7) єдина інформаційна база.

Необхідно відзначити, що транспортна система України складається з кількох відносно самостійних підсистем. Серед них слід виділити:

- а) систему транспорту;
- б) систему перевезень;
- в) систему закладів освіти;
- г) систему об'єктів сервісу;
- г) єдину інформаційну систему.

Система транспорту – це сукупність усіх видів транспорту, які взаємодіють між собою та мають свою інфраструктуру залежно від виду транспорту.

Система перевезень – це сукупність способів доставки вантажу різними видами транспорту.

Таким чином, **транспортна система України** – це одна з галузей національної економіки, що має складну інфраструктуру, складові частини якої взаємопов'язані між собою й водночас існують відносно відокремлено одна від одної та взаємодіють між собою в межах визначеної мети.

Відповідно до ГК України й Закону «Про транспорт» в Україні існує Єдина транспортна система, яка складається із залізничного, автомобільного, водного, повітряного й трубопровідного транспорту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лопатина Н. Ф. Единая транспортная система (хозяйственно-правовые аспекты) [Текст] / Н. Ф. Лопатина. – М. : Наука, 1988. – 160 с.
2. Савичев Г. П. Правовое регулирование перевозок народнохозяйственных грузов [Текст] / Г. П. Савичев. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 150 с.

3. Кондратьев В. М. Совершенствование правового регулирования транспортно-хозяйственной системы [Текст] / В. М. Кондратьев // Всесоюз. конф. «Транспортно-экономические связи и размещение производства»: тез. докл. – Алма-Ата, 1983. – Т. 2. – С. 237.

4. Транспортне право України : навч. посіб. [Текст] / Демський Е. Ф., Гіжевський В. К., Демський С. Е., Мілашевич А. В.; за заг. ред. В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

5. Ващенко Н. Структурні особливості розвитку транспортної системи України [Текст] / Н. Ващенко, А. Кублій // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 148–150.

СИСТЕМА ТРАНСПОРТА И СИСТЕМА ПЕРЕВОЗОК ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Скоромный Д. А.

В статье рассматриваются вопросы правового регулирования системы перевозок и системы транспорта. Особое внимание уделено проблеме определения понятий «транспортная система», «система транспорта», «система перевозок» и предложены пути их законодательного закрепления.

Ключевые слова: транспорт, система транспорта, система перевозок.

SYSTEM OF TRANSPORT AND SYSTEM OF TRANSPORTATIONS ON LEGISLATION OF UKRAINE

Skoromnyy D. A.

In the article the questions on legal adjusting of the shuttle system and transportation system are examined. The special attention is given to the problem of definition of such terms as «traffic infrastructure», «transportation system», «shuttle system». Questions on definition of terms by Soviet and contemporary Ukrainian scientists are examined. Particularly researches of V.K.Andreyev, G.P.Savychev, V.M.Kondratyev, N.F.Lopatyn, Ye.F.Demskyu, A.Kublyy are analysed. It is observed that there are no definitions of such terms as «traffic infrastructure», «transportation system», «shuttle system» in legislation in effect. Legislation in the field of transport law is examined. It is mentioned that for the effective functioning of the transportation system of Ukraine it is needed special conditions. Several groups of parties of transport relationships were separated. Shuttle system as system of procedures of passenger, luggage and load delivery is observed. Also the structure of traffic infrastructure of Ukraine was examined. It is given that transportation system consists of all kind of transport, parties of transport

relationships, traffic connection, service objects, complex of freight terminal and storage facilities, system of control procedure and transport connection, unified information base. The ways of legislative fixing of terms («traffic infrastructure», «transportation system», «shuttle system») was offered. Comparison of transportation system and unified transportation system (term given in the Law of Ukraine «On transport») is made. The elements of substructure of different kind of transport are examined. In conclusion definitions of transportation system and shuttle system are given. Transportation system is complex of all kind of transports that intercommunicate and have their own infrastructure depending on what kind of transport it is. Shuttle system is complex of load delivery with the help of different kind of transport. On the base of given definitions of «transportation system», «shuttle system» and comparison of all three terms («traffic infrastructure», «transportation system», «shuttle system») definition of transportation system of Ukraine is made. Transportation system of Ukraine is one of the fields of national economy that has complex infrastructure, component parts of which are tied together, exist separately and intercommunicate within one defined goal.

Keywords: transport, system of transport, system of transportations.